

TEADUS MISSIOONIL JA MISSIOONI TEENISTUSES

Uwe Hartmann

1. Eellugu

See on isiklik aruanne¹ minu kuuekuulisest sõjalisest missioonist Afganistanis aastatel 2012–2013. Siin on kirjas *minu* kogemused; teised ohvitserid on Bundeswehri missioone ehk sootuks teistmoodi kogenud. Küsimused, mis minul selles olukorras tekkisid, võivad kellegi arvates olla kõrvalised, samuti on kindlasti olulisi probleemiasetusi, mis ei tulnud mulle pähegi. Peale selle oli minu teenistuskoht² ISAF-i³ rahvusvahelise toetusgrupi Põhja regionaalstaabis üsna ebaharilik: see oli sõjaliste ja mittesõjaliste staabielementide kokkupuutepunkt. Igatahes ei kuulu mainitud teenistuskoht sõjaväelise staabi „standardvarustuse“ hulka. Seetõttu tuleks siinväljendatud arusaamadesse suhtuda teatud ettevaatlikkusega ning enne lõplike järelduste tegemist ja neist johtuvate sammude astumist minu vaatenurki teiste missioonil osalenute kogemustega kõrvutada. Seda arvesse võttes usun siiski, et missiooni ajal kogutud arusaamad teaduse rolli kohta missioonil võivad pakkuda edasi viivaid suuniseid ohvitseride väljaõppeks ja täiendusõppeks ning teadustegevuse korraldamiseks Bunderwehris, aga võib-olla teisteski armees.

Juba missiooniks valmistudes võtsin nõuks kirjutada midagi teaduse tähenduse kohta Bundeswehri välisoperatsioonil. Sellest plaanist lähtub ka järjekordse *Innere Führung*'i aastaraamatu temaatiline rõhuasetus⁴. On ju

¹ Artikkel *Wissenschaft im und für den Einsatz* ilmus saksa keeles esmakordselt 2013. aastal Uwe Hartmanni ja Claus von Roseni toimetatud kogumikus **Jahrbuch Innere Führung 2013**. Wissenschaften und ihre Relevanz für die Bundeswehr als Armee im Einsatz. [Teadused ja nende olulisus Bundeswehri kui sõjalistel missioonidel osalevale armeele]. Berlin: Carola Hartmann Miles-Verlag, S. 290–303. Saksa keelest tõlkinud autori ja väljaandja loal Andres Saumets.

² **DCOS STAB** (Deputy Chief of Staff Stability) ehk staabiülema asetäitja stabiliseerivate tegevuste alal. *Tõlkija kommentaar*

³ **ISAF** = International Security Assistance Force (NATO juhitud rahvusvaheline julgeolekubijõudude rahutagamissioon aastatel 2001–2014).

⁴ **Jahrbuch Innere Führung 2013**. *Tõlkija kommentaar*

väljaspool kahtlust, et teaduslik mõtlemine, eriti aga teadusliku töö metoodika, on toeks ka sõjaväelise tegutsemise mitmetahuliste ülesannete juures. Minu ootused aga ulatusid kaugemale. Ma uskusin – ja olgu siinkohal ette-ruttavalt öeldud, et nüüd olen selles tõeliselt veendunud –, et teadusalased teadmised aitavad ohvitseridel oma vastutusega missioonidel paremini toime tulla. Seda kinnitab ka mu isiklik ohvitserikarjäär, mis on olnud pikitud pidevate taseme- ja täiendusõppekursustega ülikoolides ja akadeemiates ning andnud mulle samas selge võimaluse märgata hariduse omandamise kitsas-kohti ja käestlastud võimalusi.

Vahetult peale teadasaamist, et mul tuleb ISAF-i missioonil täita DCOS STAB-i kohustusi, hakkasin otsima kirjandust, mis valmistaks mind ameti-ülesanneteks võimalikult hästi ette. Mulle oli see esimene sõjaline mis-sioon Afganistanis. Kuigi olin teisi teenistusülesandeid täites kohati täie tähelepanuga tegelenud NATO ja Bundeswehri sõjalise operatsiooniga selles riigis, ei olnud mul sellega kaasnevatest strateegilistest plaanidest ja operatsioonilis-taktikalistest takistustest siiski selget ettekujutust. Ka selle maa – ajaloo, kultuuri, inimeste – vastu olin vaid vähe huvi tundnud, ehkki küll jooksvalt ajalehtede-ajakirjade uudislugusid jälginud. Ma teadsin üht-teist NATO infotehnoloogiast, mida rakendati juhtimisvõime kindlustamiseks: kaitseministeeriumi kõnede koostajana olin nimelt tihti juurelnud selle sõja-lise operatsiooni eesmärkide üle. Minu väheste ajalooliste-kultuurilooliste taustateadmiste pagasis oli Khaled Hosseini tuntud raamat „Lohejooksja“⁵, mida olin aasta eest lugenud. Mulle oli aga selge, et sellest ei piisa kaugeltki mitte. Ma pidin niisiis veel midagi tegema, ja seda väga kiiresti.

2. Missiooniks valmistumine

Kinnitus minu ISAF-i missioonil osalemisele saabus nii hilja, et juba paar päeva hiljem istusin lennukis suunaga Masar-e Sharifi, et liituda uue koos-seisu jaoks korraldatava kõrgemate juhtide väljaõppega. Kahenädalase välja-õppe tulevastele juhtidele viis läbi senine staap. See oli äärmiselt väärtuslik aeg, mis selgitas regionaalstaabi ja sellele alluvate üksuste, aga ka Kabulis asuva ISAF-i ühendvägede juhatause (*ISAF Joint Command*) peakorterit üles-andeid. Seejuures ei saa ma varjata, et minus võttis kiiresti maad alandlikkus: eesootavate väljakutsete kompleksus ning arvukate sõjaliste ja mittesõja-

⁵ **Khaled Hosseini** menuraamat „Lohejooksja“ on kõitev jutustus Afganistanist läbi mitme ajastu. See ligi 50 keelde tõlgitud teos on 2013. aastal ilmunud ka eesti keeles. *Tõlkija kom-mentaar*

liste toimijatega seotud keerukas tegevuskava andis mulle mõista, missugune Heraklese tuleproov mul ees seisab. Clausewitzil oli kord õigus, kui ta sõjalist tegutsemist nimetas „tegutsemiseks raskendavates asjaoludes“ („Sõjast“, I. rmt, 7. pt).

Paarikümne infotulvast peaaegu oimetu väljaõppel osaleja seas levis kiiresti ütlemine „lõpp läbi Powerpointi“ (*death by PowerPoint*). Võib ka olla, et see küüniline kõnend oli üksnes katse otsida ettekirjutuste kompleksuse põhjuseid mitte niivõrd meid ümbritsevast tegelikust olukorrast, kuivõrd selleks valmistumise kõrvalnähtudest ehk siis rohkem või vähem leidlikust didaktilise materjali läbitöötamisest. Niisiis oli see mingis mõttes püüd teha keeruline ülesanne lihtsamaks, et vabastada tee konstruktiivsele kriitikale ja pragmaatilisele optimismile. Sest vaatamata neile küll loova vormi, kuid sootuks ülekoormatud sisuga Powerpointi esitlustele kujundasime me ise kiiresti omaenda ettekujutuse sellest, kuidas eesootavate ülesannete kallale asuda. Veel vastutust kandvate eelkäijatega vesteldes ei olnud paslik neid mõtte-turgatusi rutakalt välja käia. Liigagi lihtsalt oleks seda võidud tõlgendada kriitikana või autsaiderite üleoleva ninatarkusena ja see oleks teenistuskoha üleandmist raskendanud. Omavahelistes vestlustes aga – seda juba vastse juhtivkoosseisu seas – käis vilgas arutelu selle üle, kuidas hiljem asju teistmoodi teha. Juba varakult tekkis piirkondliku staabi tulevaste juhtide seas omamoodi vestlusring, milles vähemalt missiooniks valmistumise ajal ei pööratud auastmetele kuigi suurt tähelepanu.

Afganistani reisimise ajal lugesin ma üht raamatut, mida pean ka tagantjärele väga kasulikuks. See on Afganistani ajaloo teejuht⁶, mille on välja andnud Bundeswehri sõjaajaloo uurimisamet. Paraku tundub, et vaid vähesed on sellesse teosesse tähelepanuga süüvinud, isegi kui raamatu pealkiri on paljudele ohvitseridele tuttav ja raamat ise tõenäoliselt – kuna tasuta saadud – tööruumi riulis tolmu kogub. Teejuhis jagatud taustateadmised olid kõrgemate juhtide väljaõppe vältel igatahes pidepunktiks: need aitasid mul kohapealselt juhtidelt saadud informatsiooni paremini Afganistani poliitiliste, ajalooliste ja kultuuriliste arenguliinidega põimida. Ma ei avastanud seda raamatut tutvumiseks enda jaoks küll *liiga* hilja, kuid siiski üsna hilja. Ja ma küsisin endalt, miks ma ei olnud seda raamatut juba varem lugenud? Kas see ei kuulunud siis sõdurite missioonieelse ettevalmistuse juurde? Ja mida võiks Bundeswehr teha, et raamatut tõepoolest ka loetaks, kui see juba kord tasuta saadaval on?

⁶ **Afghanistan. Wegweiser zur Geschichte** 2009. Hrsg. von Bernhard Chiari. 3. Auflage, Paderborn/München: Ferdinand Schöningh.

Kõrgemate juhtide väljaõppe jooksul kirjutasin ma palju üles ja kasutasin ka õhtutunde, et infotundide ajal tehtud märkmeid võrrelda või seostada raamatutest loetuga. Mul oli niisiis juba varakult omaenese kaust põhiteadmistega, mille najal võisin liikuda missioonieelse väljaõppe teise faasi, kolmenädalase koolituse juurde, mis toimus Poolas Bydgoszcz'is asuvas ühendüksuste väljaõppekeskuses. See kursus oli jagatud kahte suure väljaõppeploki. Akadeemilises plokis korraldati peamiselt seminare, et diskuteerida eelseisva missiooni strateegiliste, operatsiooniliste ja taktikaliste väljakutsete üle. See väljaõppefaas oli teadusliku iseloomuga, kuna siin ei vahendatud üksnes teadmisi, vaid loodi ka raamistik, mille toel ja ekspertide-õppetöökogemusega dotsentide käe all said osalejad omandada läbikogetud teadmisi Afganistani kohta. Teiseks oli staabiharjutus. Kogu staap harjutas etteantud stsenaariumide järgi olukorra hindamist ja kohanes eelseisva lahingurütmiga, st infotundide, olukorra ettekannete jms regulaarse vaheldumisega.

See osa väljaõppest oli kokkuvõttes nii intensiivne, et peaaegu ei saanudki mahti põhjalikumaks süvenemiseks akadeemilises plokis diskuteeritud ainesisusesse või nende reflekteerivaks kasutamiseks staabiharjutustes. Oleks soovitatav anda õppuritele rohkem aega või piirata õppesisusid, et luua võimalusi ka isiklikuks süvenemiseks. Vajaka jäi ka teaduslikust sügavusest. Kogu väljaõppe ajal ei kuulnud ma kordagi, et meile oleks soovitatud täiendavat kirjandust. Ma isegi ei teadnud, kas selles väljaõppekeskuses üldse on raamatukogu, kuid meil ei oleks raamatu kätte võtmiseks ilmselt ka aega olnud. Siiski oli ühendüksuste väljaõppekeskuses toimunud väljaõpe abiks, et mõista olukorda ja eelseisvaid katsumusi Afganistanis. Tervitavaks kõrvalefektiks oli ilmselt seegi, et koosveedetud päevad kasvatasid tulevaste staabiohvitseride usaldust oma staabi juhtimisvõimesse ning andsid võimaluse isiklikult tundma õppida kaaslasi, kes olid ju kokku tulnud mitte üksnes erinevatest teenistuskohadest, vaid ka erinevatest riikidest. Siin arenes välja meeskonnavaim, mis pidi meist igäüht missiooni raskematest järkudest läbi kandma.

Järgmiste kokku samuti mitmenädalaste väljaõppetsükli keskmes oli nn jalaväelase käsitööriistakasti uuendamine. Need kursused olid kohustuslikud kõikidele missioonisõduritele, seda sõltumata auastmest ja funktsioonist. Reeglina kuulus nende hulka ka mitmetunnine sissejuhatus missioonipiirkonna kultuurilistesse iseärasustesse. Eriti kasulikud olid tegutsemistreeningud, kus kultuurilised iseärasused seoti taktikalise tegutsemisega. Kohalike kommete tundmine aitas ohtusid märgata ja kohaselt reageerida.

Vahepeal organiseerisin ma endale arvukalt ekspertkõnelusi kaitseministeeriumi, välisministeeriumi ning majandusliku koostöö ja arengu ministeeriumiga, samuti Bundeswehri erinevate asutustega, nagu näiteks sõjaliste operatsioonide keskusega Potsdamis ja tsiviil-militaarkoostöö keskusega CIMIC Nienburgis, mida ma ka tagantjärele väga kasulikuks hindan.

Minu käsutusse jäi veel kolm nädalat suvepuhkust, et juba omandatud teadmisi Afganistani-alase kirjanduse abil täiendada. Nii tegin ma internetis otsinguid ja tellisin järgmised raamatud, mille enne missiooni ka läbi töötada jõudsin:

- **Schwitalla, Arthur** 2010. Afghanistan, jetzt weiß ich erst... Gedanken aus meiner Zeit als Kommandeur des Provincial Reconstruction Team FEYZABAD [Afganistan, nüüd ma alles tean...]. Berlin: Miles-Verlag. Kolonel Schwitalla oli 2007. aastal provintsi ülesehitusmeeskonna ülem Afganistani kirdeosas asuvas Feysabadis. Ta ei kirjelda üksnes maad ja selle elanikke, vaid annab lugejale ka hea ülevaate oma ülesannetest ülemana ja nendest väljakutsetest, millele tal Afganistanis vastata tuli. See raamat kuulub väheste publikatsioonide hulka, milles kõrged staabiohvitserid räägivad avameelselt oma missioonikogemustest. Eriti avaldasid mulle muljet autori viited kultuurilisele iseärasustele, mida ta oma juhtimiskäitumises arvesse pidi võtma.
- **Rashid, Ahmed** 2010. Sturz ins Chaos. Afghanistan, Pakistan und die Rückkehr der Taliban [Langemine kaosesse. Afganistan, Pakistan ja Talibani naasmine]. Düsseldorf: Leske. Pakistani ajakirjanik Rashid toob esile põhjused, miks Taliban on taas tugevnenud ja keskendub Lääne lähinägeliku poliitika kõrval Pakistani olulisele rollile konflikti lahendamisel.
- **Seliger, Marco** 2011. Sterben für Kabul – Aufzeichnungen über einen verdrängten Krieg [Surra Kabuli eest – märkmeid ühest mahasurutud sõjast]. Hamburg: E. S. Mittler & Sohn. See jutustus, mis on pärit ühe kõige aktiivsema julgeolekupoliitikat ja militaarteemasid käsitleva ajakirjaniku sulest, on omamoodi Saksamaa Afganistani-poliitika must raamat. Autor annab ka tõhusa ülevaate taktikalise ja operatsioonilise tasandi väljakutsetest.
- **Biesemann de Guevara, Berit; Kühn, Florian P.** 2010. Illusion Statebuilding. Warum sich westliche Staat so schwer exportieren lässt [Illusion Statebuidling. Miks on läänelikku riiki nii raske ekspordida]. Hamburg: edition Körber-Stiftung. See teos oli minu jaoks otsekui kontrollimist vajav lähtetees eelseisvaks tööks DCOS STAB-i ametikohal: on's Afganistan riigina vaid fassaad, omamoodi Potjomkini küla, mis peegeldab Läänele väljamõeldist, nagu oleks nende poliitika saavutusterohke.

Sõjavägi oleks sel juhul vaid tööriist, millega seda fassaadi kokkuvarisemise eest kaitsta.

Klaus Naumanni 2008. aastal Hamburgis ilmunud raamatut „Einsatz ohne Ziel. Die Politikbedürftigkeit des Militärischen“ [Eesmärgita missioon. Sõjaväe poliitilised puudujäägid] olin lugenud juba varem. Tema teesid Saksamaa poliitiliste institutsioonide ja sõjaväelise eliidi strateegia kitsaskohtadest tundusid mulle algusest peale väga usutavatena. Need aitasid mul mõista, kus asetsevad Saksamaa kohustuste piirid Afganistanis ja miks on võrgustunud julgeolekupoliitikat tegelikkuses oluliselt raskem kujundada, kui seda oletati 2006. aasta valges raamatus⁷.

Abiks olid ka missioonidelt saadud kokkuvõtvad õpikogemused, mis pakkusid väärt ülevaadet nii ohuolukordadest kui ka asjakohastest käitumisviisidest.

Ma oleksin võinud ja pidanud missiooniks veelgi intensiivsemalt valmistuma, kuid selleks ei jagunud enam aega. Missioonile läkitamise plaan sündis selleks liig viimasel hetkel. Samas pean ma enesekriitiliselt küsima, kuidas olin organiseerinud oma erialast täiendusõpet? Kas olin ennast ise Afganistani või mõne muu Bundeswehri missiooniga jooksvalt kursis hoidnud, eeldades, et see ülesanne võib mind varem või hiljem tabada, nii et oleksin saanud selgete teadmiste ja ettekujutusega siirduda missiooniks ettevalmistavasse väljaõppesse või koguni lühiajalise etteteatamisega missioonile? Elukestva õppe tarvidus just võimalike eelseisvate missioonide valguses saab siin täiesti selgeks – kate langeb siis silme eest, kui avastatakse, et sõdurikohust täitma tuleb suunduda vaid hädapärase ettevalmistusega.

3. Missioonil

Kui kord juba missioonil ollakse ja napilt peale nädalast üleminekuaga tuleb endal vastutust kandma hakata, satutakse äärmusliku ajasurve alla, seda esimesest päevast peale. Juhtiv amet on olenemata staabieleменти suurusest seotud arvukate planeerimis- ja otsustamisprotsessidega. Siin on oluline parimal moel mängu tuua asjatundlikkus ja kvaliteetsed töötulemused.

⁷ **Weißbuch** 2006. Zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr. Weißbuch (valge raamat) on Saksa kaitseministeeriumi koostatud ja valitsuses vastu võetud alusdokument. Selles esitatakse valitsuse vaatenurk Saksa Liitvabariigi ja selle liitlaste julgeolekupoliitilisele olukorrale järgnevatel aastatel; ühtlasi juhendatakse valgest raamatust julgeolekupoliitiliste otsuste langetamisel ja tegevuste läbiviimisel. *Tõlkija kommentaar*

Staabis toimuvad kohtumised, kus erimeelsuste üle vaieldakse, seda koguni loomingulisi võtteid kasutades. Samas ei saa rääkida sellest, nagu oleks teaduslikul tunnetusel planeerimise ja otsustamise juures juhtiv roll. Ühest küljest ei leidu ilmselt kuigi palju neid teaduspublikatsioone, millest järge ootavate staabiülesannete täitmisel otsest kasu oleks olnud. Teisalt poleks jätkunud ka piisavalt aega, et põhjalikumaid uurimusi läbi töötada ning neid staabitöö jaoks viljakaks muuta.

Sellest hoolimata on suuremates staapides elemendid, kes tegelevad probleemipüstitustega teaduslikust vaatevinklist. Põhja regionaalstaabis oli selleks üks staabiohvitser, kes tegeles sõjaväeliste operatsioonide uuringutega. Ta pörkus aga pidevalt oma piiridele, kuna tal nappis tööks vajalikke andmeid. Samuti teostas ameeriklaste HTAT-meeskond (*human terrain analysis team*) empiirilist teadustööd, mida enamasti kavandati väliuuringutena. Oma ülesanded sai see tiim staabi luureosakonnalt, mis vastutas olukorra analüüsi eest. Arvamusküsitlused kindlates, sõjalise operatsiooni läbiviimise seisukohalt esmajärgulistes regioonides olid olukorra hindamise jaoks sama kasulikud kui näiteks uuringud mässajate võitluse jätkamise motivatsiooni kohta. Ühtlasi olid kolleegid HTAT-ist sillaks olemasolevate empiiriliste andmebaaside ja teaduspublikatsioonide juurde. Selleks, et staabil nende tööst tõesti kasu oleks, pidi HTAT esitama väga täpseid töötulemusi. Kätte võidetud teadmised tuli edastada õigeaegselt õigetele inimestele ning see ei olnud sugugi kerge ülesanne, sest aega oli vähe, aina tekkis uusi küsimuseasetusi ja militaarpersonal vahetus pidevalt. Kahtlemata oli teaduse rolli puhul määrav see, et juhtivtöötajad ülepea mõistsid teadusliku tunnetuse olulisust.

Teadusel on niisiis oma kindel osa ka sõjalisel operatsioonil: sõjaväelistel juhtidel tuleks sellele igati avatud olla. Soovitatav oleks, kui kõige kõrgema tähtsusega teavet tutvustatakse juba ettevalmistusjärgus. Missioonistaabi tööks valmisseedmise aeg ühendüksuste väljaõppekeskuses oleks selleks igati sobiv. Samuti tuleks siin koostada andmebaas Afganistani missiooniga seotud tähtsamate teadustulemuste kohta, millele oleks kindlustatud juurdepääs igal staabiohvitseril ka missioonipiirkonnas.

Kas selleks kõigeaks on vaja akadeemilise haridusega ja teadusliku mõtlemisega ohvitseri? Jah, lõpetatud akadeemiline studium aitab missioonistaabis ülesannete kompleksusega tõhusamalt toime tulla. Siinkohal pean silmas pigem õpingute ajal omandatud metoodilist pädevust infoga ümberkäimisel kui erialaseid teadusalaseid teadmisi. Sest staabitöö tuumaks on ju informatsiooni kogumine, selle tõesuse kontrollimine, mõtestatud tervikuks liitmine ja järelduste tegemine omaenese tegutsemiseks, et saavutada missiooni poliitilis-strateegiline eesmärk ja käskuandva kindrali operatsioonilis-taktikaline

kavatsus. Siinkohal pole vaja eraldi rõhutada, et informatsioon ei piirdu üksnes militaarsfääriga, vaid peab üha rohkem hõlmama kogu tsiviilkeskkonda.

Missioonistaabi töös on tegelikult mitmeid sarnasusi studiumiga kõrgkoolis. Töörütmi määrab töövormide pidev vaheldumine: kohtumised (loengud ja seminarid), ettekanded olukorrast (referaadid), aruanded (kodutööd) ja panus kindralite korralduste ettevalmistamisse (eksamid). Tõsi, mitte kõik tudengid ei rüga seitse päeva nädalas varahommikust hilisõhtuni, rääkimata sellest, et nad teeksid seda järjepanu kuus kuud või rohkemgi. Siiski võib küünilisuseta öelda, et kes on tudengina tutvunud Bundeswehri ülikooli trimestrisüsteemiga ja mitu kuud tõsiselt tööd teinud, on üsna hästi ette valmistatud ka missiooniga kaasnevaks intellektuaalseks koormuseks, eelkõige selles osas, mis puudutab aja planeerimist ja enesejuhtimist.

Üsna kiiresti ilmnes ka see, et mitte kõik ohvitserid ei suutnud vastata vaimutööd saatvatele kõrgetele nõudmistele. Nii juhtus sageli, et ohvitserid esitasid oma töö tulemused küll nõutud tähtajaks, seejärel aga olid nad mitmeks tunniks kadunud. Tihtipeale põhjendasid nad äraolemist sellega, et neil tuli täita "oma riigi vältimatuid teenistusülesandeid." Psühholoog Dietrich Ungerer on seda fenomeni nimetanud „mentaalseks kõrvalehüppeks“⁸: keeruliste kohustuste eest põgenetakse, otsides endale asendustegevuseks midagi kergemat, isegi kui sel pole tegeliku ülesandega mingit seost või kui see pole üldse vajalik. Esines ka „huupi tulistamise käitumise“ juhtumeid: kuna ohvitserid ei teadnud täpselt, mis oli asja tuum, kandsid nad kokku kõikvõimalikku informatsiooni ja jätsid selle toormaterjali ülematele, et nood sellest siis sobiva terviku kokku paneksid. Tavaliselt reageeriksid juhid sellele kvalifitseerimismeetmetega, liigutades inimesi neile tegelikult jõukohastele ametikohtadele. Missioonil ei ole see üldiselt võimalik, sest aega on pikka-tele tööpäevadele vaatamata liiga vähe. Lisaks on ühe missiooniohvitseri „tarbimisväärtus“ reeglina kuuekuulise teenistusaaja puhul lihtsalt liiga väike. Staabis töötav ohvitser peab niisiis kiiresti õppima ise teemadesse süvenema, uudistavalt üha uute küsimustega probleemi olemust tabama ja oma töö tulemusi ülematele veenvalt esitama. Kes on läbinud akadeemilise studiumi, sellel on üldjuhul vajalik pädevus olemas. Akadeemilise studiumi all pean ma silmas läbitud magistriõpinguid, sest alles selles õpingute järgus tõuseb esiplaanile teaduslik töö: seda harjutatakse magistritööks valmistumisega ning selle kirjutamisega.

⁸ Ungerer, Dietrich 2003. Der Militärische Einsatz. Potsdam: Books on Demand.

Viited

Viited on teadusliku töö oluline osa. Avalik reaktsioon koguni doktoritöid puudutavatele plagiaadijuhtumitele on selle kriteeriumi tähtsust veelgi suurendanud. Samas ei ole sõdurid ju ametis teadustöötajatena. Siiski olin hämmingus, kui üks minu käsitlustest teemal, miks ülestõusnud taotlevad reintegratsiooni Afganistani ühiskonda, pälvis luurevaldkonna kolleegilt kriitika ennekõike sellepärast, et ma ei olnud tekstis viiteid kasutanud. Ja tal oli ju õigus: minu analüüsi edasiseks kasutamiseks staabis oli oluline, et andmed ja tõdemused oleksid kontrollitavad ning allikaid saaks hinnata.

Tegelikkuses õppisin aja jooksul, et ka sõjaväelises staabis kaitstakse intellektuaalset omandit küünte ja hammastega. Siin polnud tegu isikliku reputatsiooniga (tekstid avalikustati staabisiseselt teenistuskohade järgi ja neid tsiteeriti teenistuskohal oleva isiku nime mainimata). Kui aga staabi üks osakond mõne teise osakonna intellektuaalset omandit ilma autorsust mainimata või tähistamata kasutas, tõi see kaasa konflikte.

Puuduv uudishimu

See, mida aga staabitöös sageli nappis, oli uudishimu. Juhindumine ettekirjutustest koos pädevuste range hierarhia ja reguleerimisega viis selleni, et isiklikku initsiatiivi pigem ei soodustatudki. Noored ohvitserid, kes tahtsid kriitiliselt veidi sügavamalt mõelda, ei leidnud üldiselt aktsepteerimist, kuna just kõrgematel ohvitseridel ei võimaldanud etteantud korraldus tihtipeale paremale ja vasakule vaadata, rääkimata siis mõne teise arvamuse küsimisest.

Kolleegide vähene uudishimu ei ole muidugi tüüpiline nähtus sõjaväes. Tom Koenigs kirjeldab oma raamatus⁹ ajast, mil ta oli UNAMA¹⁰ ülem, üllatust nii mõnegi ametikaaslase „vaimse kasinuse“ üle ning imestab, et kõik on ometi kord akadeemilist haridust saanud. Võib-olla on siin tegemist stressi ja ajasurvega; kaastöötajad on rõõmsad, kui on leidnud mingi lahenduse, mida nad saavad ülematele esitleda – selline ootustele vastamise sundus pärsib uudishimu alternatiivide otsimiseks.

Loomulikult oli ka näiteid uudishimust, mis viisid väga tarkade kaalutluste ja analüüsideni. Nii kirjutas üks kolleeg majandusliku koostöö ja arengu ministeeriumist lühikese, ent sisuka käsitluse korrupsioonist ja kiiresti maad

⁹ **Koenigs, Tom** 2011. *Machen wir Frieden oder haben wir Krieg? Auf UN-Mission in Afghanistan*. Berlin: Verlag Klaus Wagenbach.

¹⁰ **UNAMA** = **United Nations Assistance Mission in Afghanistan** (ÜRO toetusmissioon Afganistanis). *Tõlkija kommentaar*

võtva vaesuse põhjustest Afganistanis, mida ta aga levitas staabis üksnes väljavalitud isikute seas, kelle kohta teadis, et need selliste arutluste vastu huvi tunnevad.

Tööprotsessi organiseerimiseks staabis on niisiis oluline anda inimestele ruumi iseseisvaks uurimiseks ja pakkuda võimalusi ka uurimistulemuste esitlemiseks. Ülemad peaksid oma alluvate individuaalset teaduslikku uudishimu sihikindlalt õhutama.

Mõelda teistmoodi

Mitte iga staabiohvitser pole uurimistööks loodud. Siiski peaks neist igaühes olema piisavalt indu, et huvi ilmutada, asjade olemust mõista, kastist välja mõtelda. USA relvajõududel on sellise uurimistöö või kastist välja mõtlemise jaoks jäetud ISAF-i staabi koosseisule piisavalt vaba ruumi. Nii on COMISAF-i¹¹ juures ametis näiteks *red team*, mille konkreetne ülesanne on välja töötada alternatiivseid tegutsemisviise, mõelda teistmoodi kui mõtleb staap – niisiis mõelda pigem vastase moodi. See tiim oli omamoodi ekspertide ajutrust ISAF-i kõrgema sõjalise juhtkonna teenistuses: sellel meeskonnal oli tõepoolest operatsiooniline, koguni strateegiline tähendus. Kui esines juhtumeid, et külakogukonnad asusid end Talibani eest kaitsma, siis tegeles *red team* näiteks küsimusega, kas see võib tõsta potentsiaali suurema vastupanuliikumise tekkimiseks.

Kodumaa tugi

Töötulemuste kvaliteet staabis peab olema võimalikult kõrge, sest vastutavad sõjaväelised juhid langetavad otsuseid, mis määravad kindlaks üksuste tegutsemise operatsiooni käigus ja sellega ka lahingukontaktis ellujäämise.

Silmas pidades suurt ajasurvet ja ülesannete püstituse kompleksust tõstatub staabis teenivate ohvitseride jaoks küsimus, kes saab neil töö kvaliteeti parandada aidata. Minu arvates on siin ennast õigustanud päritoluriigi toetus (*reach back*), niisiis pöördumine oma kodumaiste asutuste töövõime poole. Kui näiteks oli vaja tegeleda põhimõtteliste küsimustega või hinnata mingeid uurimusi, siis võisid kodumaal asuvad kolleegid missioonil viibijaid väga tõhusalt toetada. Kui neile küsimused õigeaegselt esitati, said nad ka õigeaegselt vastuseid anda. Sel moel kindlustati ühtlasi aktiivne infovahetus

¹¹ **COMISAF** = **Commander of International Security Assistance Force** (ISAF-i ehk rahvusvahelise julgeolekuabi jõudude missiooni ülem). *Tõlkija kommentaar*

missioonistaabi ja vastava kodumaise ametiasutuse vahel. Nii näiteks pakkus mittesõjalise olukorrapildi töötlemisel pidepunkti elav koostöö Nienburgis asuva CIMIC-keskusega. Bundeswehri väljaõppe- ja haridusasutused on selleks vähem sobilikud, kuna need on tihedalt seotud igapäevase õppetööga, kuid akadeemiliste uurimisasutustena võiks neil siinkohal olla tähtis osa.

Küsimused, millele tuleks vastused leida enne missiooni

Missioonistaabis tekkisid kohati väga tõsised diskussioonid eelkõige välisministeeriumi ning majandusliku koostöö ja arengu ministeeriumi tsiviilisikutest kolleegidega. Kas arenguprojektidega on võimalik julgeolekut suurendada? Kas sellel on mõtet, et ISAF-i kindralid kaasatakse riigi ja ühiskonna ülesehitamisse sel moel, et nad räägivad vastutavate Afganistani ministrite ja poliitikutega? Mil määral sõltub majandus sõjaväest? Selliste küsimuste üle oli äärmiselt huvitav arutada. Kui aga üksmeelseid vastuseid ei leita, raskendavad erinevad käsitused koostööd ja ühtlasi ka olemasolevate vahendite ühendamist. Sellised põhimõtteliste laadi küsimused tuleks võimalusel lahendada juba enne missiooni algust. Minu arvates on see ka teadusdistsipliinide ülesanne. Võib-olla on neil teemadel juba peetud mõni teaduslik arutelu, mille tulemusi saaks sellistes diskussioonides lähtepunktina kasutada. Oma staabisestest diskussioonides ei leidnud mina sellele kahjuks mingeid viiteid. Minu missioonil viibimise ajal kutsus mind ekspertkõnelusele üks teadlane, kes uuris ISAF-i missiooni lõpetamise mõjusid Afganistani majandusele. Nagu ehk juba arvata võis, oli see teadlane pärit ühest USA ülikoolist.

4. Mõned põhimõttelised seisukohad

Magistrikraadiga päädivad akadeemilised õpingud on oluline tugi, et tulla sõjalise operatsiooni staabis tekkivate küsimustega toime nende kompleksust austades ja psüühilistest teguritest põhjustatud „manööverdamistaktikat“ vältides. Lisaks sellele on akadeemilise kraadiga ohvitserid tsiviilisikutest kolleegide jaoks võrdväärset partnerid. Samuti ei tohiks tähelepanuta jääda tõsiasi, et tähtsamate NATO ja EL-i partnerite ohvitseridel on samuti akadeemiline haridus. Peale selle on mitmed armeede ohvitserid nendest riikidest, kus Saksa sõdurid oma missioonidel käivad, omandanud akadeemilise kraadi mõnes välismaa sõjaväelises või tsiviilõppeasutuses.

Siiski võib esitada vastuväite, et akadeemilised õpingud võiksid küll olla relevantsemad vanematele staabiohvitseridele mõeldes, kuid seda siiski mitte nooremate ohvitseride jaoks, kes juhivad rühmasid ja kompaniisid. Selline

argument oleks igatahes lühinägelik, sest staabis välja töötatud käske ja suuniseid peavad nende alluvuses olevate allüksuste juhid ise mõistma ja kõrgemalseisva juhtkonna kavatsuse järgi ka ellu viima. Siin on tegemist ülesandepõhise juhtimisega, mis muutub edaspidi üha tähtsamaks. Siin näen ma probleemkohta, mis on üles kerkinud kõikides sõdades ja võib püsivalt kahjustada usaldust Bundeswehri juhtimise suhtes: alluvad üksused ei tea enam, mida nende juhid tahavad. Noored ohvitserid võtavad siin enda kanda olulise vahendaja funktsiooni: nad peavad ise mõistma kõrgemalseisva juhtkonna kavatsust ja selle oma sõduritele arusaadavaks tegema. Ohvitseride ühine akadeemiline väljaõpe lihtsustab üle sõjaväelise hierarhia erinevate tasandite ulatuvat mõistmist, nagu ka ühine taktikaline tööriistakast, mis on teine oluline element ohvitseri väljaõppes.

Õigustatud on igatahes küsimus, kas Bundeswehri ohvitseride akadeemiline stuudium peaks olema nn tsiviilstuudium. Kahtlemata on sellest kutsealases mõttes kasu väljaspool militaarsfääri. Siin on peidus märkimistvääriv tegur, mis muudab ohvitserikutse tänapäeval atraktiivseks. See, et ohvitseril on ka mittesõjaväeline kvalifikatsioon, on osa tööandja heaperemehelikust vastutusest, sest vaid väike osa ohvitseride kursuse aastakäigust saab jätkata teenistust kutselise sõjaväelasena. Tehnilised õppekavad on ka Bundeswehri jaoks hädavajalikud. Sõjaväeliste ülesannete mitmetahulisus tänapäeval ennekõike missioonidel tõstatab küsimuse, kas peaks julgeolekupoliitiliselt ja sõjaliselt olulisi teemasid õppekavades senisest jõulisemalt arvesse võtma, näiteks sellistes akadeemilistes õppekavades nagu politoloogia, riigi- ja sotsiaalteadused või pedagoogika, ning ennekõike interdistsiplinaarses lisaõppes (ISA ehk *studium plus*), millest tudengid osa võtma peavad. Kasuks tuleks ka militaarteaduslik õppekava eelkõige nende ohvitserikandidaatide jaoks, kes on saanud kinnituse kutseliseks sõjaväelaseks võtmise kohta. Ohvitserid vajavad tänapäeval rohkem kui kunagi varem interdistsiplinaarset teaduslikku tegelemist oma elukutsele esitatud väljakutsetega: siin on pidepunktiks Moskos, Huntington ja Naumann, et paremini mõista poliitika, ühiskonna ja sõjaväe suhteid, samuti Clausewitz, Manstein ja Petraeus, et ära tunda strateegia ja operatiivjuhtimise võimalusi ja piire. Samuti on oluline osa riigiteoorial ja -praktilal, majandusarengu ning reintegratsiooni- ja lepitusprotsesside tundmisel, aga ka modernse tehnoloogia mõjul sõjaliste operatsioonide juhtimisele.

Põhimõtteliselt tuleks rohkem investeerida ka küpsemate staabiohvitseride teaduslikku täiendusõppesse. Ülikoolid (mitte üksnes kaks Bundeswehri ülikooli, vaid ka liidumaade ülikoolid) võiksid selleks pakkuda täiendusõppe mooduleid, mis oleksid lisaväärtuseks praegustel ja ka võimalikel eelseisvatel

missioonidel, nagu näiteks kultuuridevahelise kommunikatsioon ja nõustamine või koostöö tsiviilasutuste kolleegidega võrgustunud julgeolekupoliitika raames. Sellised moodulid võiksid edendada ka juba levima hakanud ideed transformeerida Bundeswehri ülikoolid tulevikus föderaalseteks võrgustunud julgeolekupoliitika ülikoolideks. Sest kes mõne muu ministeeriumi töötajana õpib ühes kahest Bundeswehri ülikoolist, tahab (ja ka peab suutma) kindlasti aru saada sõjaväelise mõtlemise iseärasustest.

Õigustatud on ka küsimus, kas Bundeswehrile teadus- ja arendustööks eraldatud ressursse kasutatakse nii, et see tagab missioonide jaoks võimalikult täpselt vajamineva abi. Uuele Bundeswehri sõjaajaloo ja sotsiaalteaduste keskusele¹² avanevad siin mitmekülgsed võimalused.

Ka *Innere Führung*'i keskus¹³ võiks otsida rohkem teadusliku ekspertiisi tuge. *Innere Führung*'i kontseptsioon oli algusest peale kavandatud humanitaar- ja sotsiaalteaduslikult põhjendatud juhtimisfilosoofiana. Missiooni-kogemustega Bundeswehri ohvitserid seavad üha enam *Innere Führung*'i tähendust küsimuse alla. Põhjus ei ole üksnes Bundeswehri üldmäärustiku „ZDv 10/1 Innere Führung“ neis pimekohtades, mis puudutavad missioone ja sellega seotud tegelikkust. Selle taga on ka psühholoogiliste ja sotsioloogiliste olukordade, millega sõduril tuleb olla silmitsi enne ja pärast oma missiooni ning missiooni ajal, vaevu tajutav teaduslik läbitöötamine. Teaduslikult aluselt lähtunud *Innere Führung*'i kontseptsioon ei tohiks piseneda pelgalt kogemuste vahetuseks, mida just noorem ohvitseride põlvkond pigem tulutuks tegevuseks peab.

Humanitaar- ja sotsiaalteadusliku uurimistöö taaselustamine, et analüüsida sõduri elukutset, tema missioonikogemusi ning seisundit poliitikas ja ühiskonnas, peab jääma uue keskse teaduspublikatsiooni ülesandeks. Ajakiri **IF** saab seda funktsiooni sama vähe täita kui ajakiri **Y**¹⁴. Ehk tuleks siin värskete

¹² **ZMSBw** = Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr (Bundeswehri sõjaajaloo ja sotsiaalteaduste keskus). *Tõlkija kommentaar*

¹³ **Zentrum für Innere Führung** – 1956. aastal Bundeswehri *Innere Führung*'i koolina asutatud ja 1981. aastast keskuse nime kandev Koblenzis asuv sõjaväeline asutus tsiviil- ja militaarpersonalile koolitamiseks ning uuringute teostamiseks küsimustes, mis puudutavad Bundeswehri ametlikku juhtimiskontseptsiooni *Innere Führung*'it. *Tõlkija kommentaar*

¹⁴ **Zeitschrift IF – Innere Führung** (<http://www.if-zeitschrift.de/>) teavitab kaitseministeeriumi ja Bundeswehri peainspektori ülesandel ohvitseride, allohvitseride ja ohvitserikandidaatide *Innere Führung*'i olemusest ja rakendamisevõimalusest ning pakub neile abi kutsealaseks eneseorientatsiooniks. Käsitletakse ka sõjaväeteenistuse põhiküsimusi muutuvmas maailmas. Kaastööd ilmuvad järgmistes rubriikides: juhtimine, transformatsioon, kodanik ja riik, rahu kindlustamine, maailm, ajalugu ja eksklusiiv. Ajakiri alustas ilmumist 1956. aasta augustis ja kandis esialgu nime „IFDT – Information für die Truppe“. **Zeitschrift Y – Das Magazin der Bundeswehr**

impulsside saamiseks ringi vaadata naaberriikides, kus juba antakse välja nimetatud teemavaldkondi kajastavaid teadusajakirju.

Viimaks peab Bundeswehr järele mõtlema ka oma informatsioonipoliitika üle. Infotehnoloogia valdkonnast pärit hüüdlause „jaga ja võida!“ (*share to win*) kehtib ka suhetes teadusdistsipliinidega.

Kirjandus

- Biesemann de Guevara, Berit; Kühn, Florian P.** 2010. Illusion Statebuilding. Warum sich westliche Staat so schwer exportieren lässt. Hamburg: edition Körber-Stiftung.
- Afghanistan. Wegweiser zur Geschichte** 2009. Hrsg. von Bernhard Chiari. 3. Auflage. Paderborn/München: Ferdinand Schöningh.
- Hosseini, Khaled** 2008. Drachenläufer. Berlin: Berliner Taschenbuch Verlag.
- Jahrbuch Innere Führung 2013.** Wissenschaften und ihre Relevanz für die Bundeswehr als Armee im Einsatz. Hrsg. von Uwe Hartmann und Claus von Rosen. Berlin: Carola Hartmann Miles-Verlag.
- Koenigs, Tom** 2011. Machen wir Frieden oder haben wir Krieg? Auf UN-Mission in Afghanistan. Berlin: Verlag Karl Wagenbach.
- Naumann, Klaus** 2008. Einsatz ohne Ziel. Die Politikbedürftigkeit des Militärischen. Hamburg: Hamburger Edition.
- Rashid, Ahmed** 2010. Sturz ins Chaos. Afghanistan, Pakistan und die Rückkehr der Taliban. Düsseldorf: Leske.
- Schwitalla, Arthur** 2010. Afghanistan, jetzt weiss ich erst... Gedanken aus meiner Zeit als Kommandeur des Provincial Reconstruction Team FEYZABAD. Berlin: Miles-Verlag.
- Seliger, Marco** 2011. Sterben für Kabul – Aufzeichnungen über einen verdrängten Krieg. Hamburg: E. S. Mittler & Sohn.
- Ungerer, Dietrich** 2003. Militärische Einsatz. Potsdam: Books on Demand.

Kolonel *dr. phil.* **UWE HARTMANN**

USA mereväe magistri- ja doktoriõppekooli (Naval Postgraduate School, Monterey, USA) riigikaitseteaduskonna (NSA) külalisprofessor

(www.y-punkt.de) on Saksa kaitseministeeriumi poolt igakuiselt väljaantav Bundeswehri ametlik ajakiri, mille eesmärk on informeerida tegev- ja reservväelasi, Bundeswehri ja kaitseministeeriumi tsiviiltöötajaid ning teisi sõjandushuvilisi inimestest, faktidest, sündmustest ja nende tagamaadest. Mõlemad Bundeswehri ajakirjad on sisult siiski populaarteaduslikud ja ei ole seetõttu sobivaks väljundiks teaduslikule analüüsile ning diskussioonile. *Tõlkija kommentaar*